

כללי אתיקה למרצים באקדמיה – השוואה בין ארצות הברית ובין ההצעה שעל הפרק בישראל / ד"ר גיא לוריא

מר אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

מר יוחנן פלסטר

נשיא

מר ברנרד מרכוס

יו"ר בינלאומי

פרופ' גרהרד קספר

יו"ר המועצה הבינלאומית

חברי הוועד המנהל

מר חן ליכטנשטיין

גב' מזל מועלם

מר טלי מרידור

מר אבינועם נאור

עו"ד אבי פישר

מר אביעד פרידמן

ד"ר מיכל צור

פרופ' זאב צחור

מר יוסי קוצ'יק

מר עימאד תלחמי

המועצה הבינלאומית

השופטת רוזלי טילברמן אבלה, קנדה

ד"ר מרטין אינדיק, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגדנור, בריטניה

השופטת דורית בניש, ישראל

השופט סטיבן ברייד, ארה"ב

ד"ר איימי גוטמן, ארה"ב

ד"ר ג'וזף ג'ופה, גרמניה

השופטת דליה דורנר, ישראל

פרופ' רונלד דניאלס, ארה"ב

השגריר צ'ארלס היל, ארה"ב

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מנוקין, ארה"ב

פרופ' כריסטוף מרקשיס, גרמניה

השופט אברהם סופר, ארה"ב

מר ברט טפנט, ארה"ב

פרופ' יהודה ריינהרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

השופט מאיר שמגר, ישראל

סגני נשיא

פרופ' מרדכי קרמיניצר, מחקר

פרופ' יידיה צ' שטרן, מחקר

ד"ר ישי ג'סיץ (פרס), אסטרטגיה

עמיתים בכירים

אלוף (מיל') עמיחי אילון

פרופ' חנוך דגן

פרופ' תמר הרמן

פרופ' שחר ליפשיץ

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' יובל פלדמן

פרופ' גדעון רהט

פרופ' יובל שני

מייסד

ד"ר אריק כרמון

יו"ר של כבוד

ד"ר ג'ורג' שולץ

ערכתי השוואה בין המסמך של פרופ' אסא כשר לבין ההכרזה על אתיקה מקצועית שפרסמה האגודה האמריקנית של פרופסורים. אחלק את ההערות וההשוואה בין המסמכים לשלושה חלקים: הארכיטקט, הארכיטקטורה, ותוכן הכללים.

1. **הארכיטקט.** בעוד שהאגודה האמריקנית היא ארגון וולונטרי (ארגון עובדים) הפועל כדי להפעיל על עצמו ועל חבריו כללי אתיקה, פרופ' כשר פעל מטעם הממשלה כדי להציע כללי אתיקה עבור האקדמיה. זהו הבדל בין כללי אתיקה שנוצרים ומוחלים באופן פנימי על ידי מי שעליהם יחולו הכללים - כפי שנעשה בדרך כלל עם כללי אתיקה - לבין כללי אתיקה שנוצרים ומוחלים על ידי גורם חוץ, שהם למעשה רגולציה.

2. **הארכיטקטורה.** ההבדל בצורת הכללים של פרופ' כשר לבין צורת הכללים האמריקניים הוא דרמטי. האמריקנים כתבו הצהרה בת חמישה סעיפים. מדובר בקוד אתיקה קלאסי על תפקיד האקדמי שנועד למטרות חינוכיות פנימיות. פרופ' כשר לעומת זאת כתב **תקנון משמעת**. יש בעניין הזה סתירה פנימית בין מה שכתב פרופ' כשר במכתב הנלווה לכללים שלו לבין הארכיטקטורה של הכללים עצמם. במכתב פרופ' כשר כתב, ובצדק, ש"קוד אתי הראוי לשמו הוא במהותו מסמך חינוכי ואינו בעל מעמד משפטי או משמעותי". נראה שזוהי מהות המסמך האמריקני, שמתווה חמשה עקרונות אתיים. אולם המסמך של פרופ' כשר הוא ארוך, עתיר כללים, ונקרא כמו תקנון משמעת שבו כללי התנהגות מפורטים. אפילו כותרות המסמכים מצביעה על ההבדל: "כללי ההתנהלות הראויה..." לעומת "Statement on Professional Ethics".

3. **תוכן הכללים.** ההבדלים בין תוכן כללי פרופ' כשר לבין תוכן הכללים האמריקניים הם עצומים.

הכללים האמריקניים הרבה פחות מפורטים בסוגייה מכללי פרופ' כשר, וכך משאירים הרבה יותר חופש אקדמי ושיקול דעת לפרופסור. הכללים האמריקניים מדגישים את המחויבות הראשונה במעלה של הפרופסור לאמת ולחקר שלה, וזאת לפי שיקול דעתו החופשי של הפרופסור. הדגש הוא חיובי - מה העקרונות שלאורם צריך הפרופסור לפעול. הדגש הוא אינדיבידואלי בפרופסור, ולא במוסדות. אביא שלוש דוגמאות רלוונטיות להמחשה: 1. הכלל הראשון הוא מחויבות לאמת ולחקר האמת כפי שרואה אותה הפרופסור. במסגרת המחויבות לאמת כפי שרואה אותה הפרופסור, יש לו מחויבות לכך שתחומי העניין המשניים שלו לא יפריעו ברצינות בחופש המחקר שלו או יפגמו בו. 2. בהוראה - מרצים צריכים להתייחס ברצינות לסטודנטים, לכבד את תפקיד המרצים כמדריכים אינטלקטואלים, ולהגן על החופש האקדמי של הסטודנטים. 3. לבסוף, יש עקרון בהצהרה האמריקנית ששווה לצטט במלואו והוא אולי הכי רלוונטי לכללים של פרופ' כשר:

As members of their community, professors have the rights and obligations of other citizens. Professors measure the urgency of these obligations in the light of their responsibilities to their subject, to their students, to their profession, and to their institution. When they speak or act as private persons, they avoid creating the impression of speaking or acting for their college or university. As citizens engaged in a profession that depends upon freedom for its health and integrity, professors have a particular obligation to promote conditions of free inquiry and to further public understanding of academic freedom.

לעומת זאת, פרופ' כשר עוסק המון במוסדות וביחידות האקדמיות ולא רק במרצים כאינדיבידואלים. הוא לא מדבר בכלל על "אמת" ועל החקר שלה, אלא על "פעילות אקדמית". גם במסגרת הזו, הוא כל הזמן מצמצם את הפעילות לתחומים מאוד מוגדרים ומגודרים של "דיסציפלינה", "סיליבוס", "ערוצים מקובלים", "תחום מסויים", "מוקדי מחקר",

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

וכו'. במלים אחרות, שיקול הדעת האקדמי והחופש של האקדמאי מתוחם ומגודר אצל פרופ' כשר באופן מפורט. הוא שולל במפורש ובאופן מפורט פעילויות ספציפיות, בניגוד לכללים האמריקניים שעוסקים בהגדרה חיובית של העקרונות שלאורם צריכים לפעול הפרופסורים.

לסיכום: השוואה בין כללי פרופ' כשר לבין הכללים האמריקניים מראה שכללי פרופ' כשר נועדו לאכיפה מטעם הממשלה במקום לחינוך מטעם המרצים עצמם; כללי פרופ' כשר הם תקנון משמעת ולא כללי אתיקה כמו הכללים האמריקניים; כללי פרופ' כשר מתמקדים בצמצום שיקול הדעת האקדמי וגידורו באופן מפורט באמצעות שלילה מפורשת של צורות התנהגות, ואילו הכללים האמריקניים מקדשים את החופש האקדמי ומגדירים עקרונות חיוביים שלאורם צריכים לפעול הפרופסורים.

ברור שאין בכללים האמריקניים איסורים על "פעילות פוליטית" כהגדרתה הרחבה על ידי פרופ' כשר. יתכן, אולי, שאפשר היה לפרש ולהסיק מהכללים האמריקניים חלק מאיסורי פרופ' כשר לעניין זה, משום שהטפה מפלגתית של ממש תפגע במחויבותם הראשונה של פרופסורים לחקר האמת, תפגע בחופש האקדמי של הסטודנטים שלהם, או תבלבל בין פעולתם כאנשים פרטיים לבין פעולתם במסגרת תפקידם האקדמי. אולם נראה לי שרק מקרים קיצוניים של הטפה מפלגתית ממש ייכנסו לגדר פרשנות שכזו, ולא ההגדרה הרחבה של פרופ' כשר לפעילות פוליטית. ובכל מקרה, פרשנות כזו נראית לי רחוקה מאוד, לאור המחויבות הבסיסית של הכללים האמריקניים לחופש אקדמי ולחשיבה ביקורתית - גם בספרה הציבורית. בכל מקרה, הכללים האמריקניים לא עשו את המהלך של פרופ' כשר, לא הגדירו כלל מהי "פעילות פוליטית", וממילא לא קבעו מתי היא אסורה, אלא נשאו ברמת הפשטה גבוהה של עקרונות.

בברכה,

ד"ר גיא לוריא,

חוקר בתכנית להגנה על ערכים דמוקרטיים,

המכון הישראלי לדמוקרטיה